

Arvostelu artikkelista ”Guilds, Efficiency, and Social Capital”

Sheilagh Ogilvie: Guilds, Efficiency, and Social Capital: Evidence from German Proto-Industry. *Economic History Review* 57(2), 2004, s. 286-333, <www.econ.cam.ac.uk/faculty/ogilvie/EcHR-2004-guilds.pdf>.

Martti Vihanto

KTT, dosentti (Turun kauppakorkeakoulu), oikeustaloustieteen dosentti (Joensuun yliopisto)

Julkaistu: *Kilpailuoikeudellinen Vuosikirja* 4, Suomen Kilpailuoikeudellinen Yhdistys, Helsinki 2006, s. 321–325.

Johdanto

Elinkeinonharjoittajien välisellä yhteistyöllä tiedetään olevan yhteiskunnan kannalta sekä hyviä että huonoja vaikutuksia. Taloustieteen tehtävä on kerätä ikään kuin muistilistaksi näitä plussia ja miinuksia. Taloustieteellisen tutkimustiedon perusteella pystytään arvioimaan rajoitetusti myös eri suuntiin vaikuttavien tekijöiden määriä. Niin ikään on mahdollista löytää nyrkkisääntöjä tai heuristiikkoja, joiden avulla tyypillisesti suotavan tai tyypillisesti haitallisen yhteistyön tapauksia osataan erottaa muista.

Cambridgen yliopiston taloushistorian professori Sheilagh Ogilvie tarkastelee arvioitavana olevassa artikkelissa ammattikuntalaitosta. Hän toteaa, että elinkeinonharjoittajien välisen yhteistyön suotavuuden arviointi edellyttää syvällistä ja perusteellista empiiristä analyysia (s. 288). Ilmiön ymmärtämiseksi on käytettävä monipuolisesti erilaisia teorioita ja menetelmiä hyväksi, ja huomiota on kiinnitettävä taloudellisten näkökohtien ohella sosiaalisiin, uskonnollisiin ja moniin muihinkin tutkittavan ilmiön puoliin.

Schwarzwaldin kankaankutojat

Elinkeinoharjoittajien välisen yhteistyön muodoista vanhimpia on ammattikuntalaitos. Sheilagh Ogilvien lähtökohtana on monien historiantutkijoiden tulkinta, jonka mukaan ammattikuntalaitos oli yleisesti ottaen yhteiskunnan kannalta suotava instituutio. Yksistään sen pitkäikäisyys ja kyky kestää muutoksen painetta puhuu tulkinnan puolesta. Vanhastaan tulkinta on perustettu sosio-kulttuurisiin näkökohtiin, ja uudemmassa tutkimuksessa (*rehabilitation literature*) taloudelliset näkökohdat ovat korostuneet (s. 288). Edellisessä sosiaalisen pääoman käsite on keskeinen.

Sosiaalisella pääomalla tarkoitetaan yhteisössä esiintyvää taipumusta, kykyä ja halua osallistua yhteisiin hankkeisiin, auttaa muita ja yleensä tehdä asioita muutenkin kuin vain omaksi hyväksi.¹ Sosiaaliselta pääomaltaan varakkaissa yhteisöissä esiintyy vastavuoroisuutta, luottamusta ja muita hyveitä enemmän kuin muissa. Toimivia pelisääntöjä kehittyi niiden piirissä nopeammin, tieto leviää helpommin ja rikkomukset johtavat seuraamuksiin tehokkaammin. Sosiaaliselle pääomalle on ominaista siirtyminen yhteydestä toiseen. Kun käsityöläismestarit olivat vuosikausia tekemisissä ammattiasioissa keskenään, he tapasivat toisiaan myös kantakrouvissa ja kävivät toistensa perhejuhlissa (s. 323). Tämä oli omiaan vahvistamaan verkostoja ja luottamussiteitä myös ammatinharjoittamisessa, ja prosessit vahvistivat näin toinen toisiaan.

Ogilvie rajoittuu arvioimaan perusteluja, joiden avulla on pyritty osoittamaan ammattikuntalaitos taloudellista tehokkuutta edistäväksi instituutioksi. Jos perustelut pitävät, ammattikuntien piirissä syntynyt sosiaalinen pääoma oli todennäköisesti myös yhteiskunnallisesti arvokasta.

Ogilvie tarkastelee ammattikuntalaitoksen etuja ja haittoja esimerkkitapauksen valossa. Se on käsiteellinen elinkeinotoiminta Schwarzwaldin alueella Saksassa 1500-luvun lopulta 1800-luvun alkuun saakka. Tällä noin 1000 neliökilometrin suuruisella alueella Württembergissä alettiin valmistaa 1560-luvulla kampavillalankaisia vaatteita vientimarkkinoille, niin kuin moniaalla muullakin Euroopassa. Vaatteiden valmistus oli 250 vuoden ajan tärkein yksittäinen toimeentulon lähde alueen monissa yhdyskunnissa. Kankaankutojat järjestäytyivät 1500-luvun lopulta lähtien

¹ Robert M. Solow: Notes on Social Capital and Economic Performance. Kirjassa *Social Capital. A Multifaceted Perspective*, toim. Partha Dasgupta ja Ismail Serageldin. World Bank, Washington, D. C. 1999, s. 6-10 (s. 7).

vähitellen ammattikunniksi ja kauppias-värjärit puolestaan ammattikuntia muistuttaviksi liitoiksi. Tilanne jatkui aina vuoteen 1864, jolloin kaikki ammattikunnat lakkautettiin Württembergissä.

Ogilvie esittää esimerkkitapauksen valinnan perusteluna, että Schwarzwald oli tyypillinen tuon ajan eurooppalainen käsiteellinen alue. Poikkeuksellisen laadukkaat kirjanpito-, oikeudenkäynti- ja muut arkistolähteet tekevät yksityiskohtaisen mikrotaloudellisen analyysin mahdolliseksi. Johtopäätösten yleistämisessä koskemaan kaikkia Saksan ammattikuntia tai ammattikuntalaitosta yleensä on luonnollisesti noudatettava tervettä varovaisuutta.

Ammattikuntien vaikutus talouden tehokkuuteen

Ammattikuntalaitos perustui Schwarzwaldissa niin kuin muuallakin hallitsijan suomiin etuoikeuksiin. Privilegioiden turvin ammattikunta tai kilta saattoi valita kankaankutojan oppiin pääsevät oppipojat, päättää ammattioikeuden saajista, valvoa kankaiden myyntiä ja monella muulla tavalla säännellä markkinoita. Ogilvien keskeisen väitteen mukaan ammattikuntien oli etuoikeuksia saadakseen liioiteltava rooliaan yhteiskunnan hyvän tavoittelussa (s. 293). Niiden oli rationaalista tuoda esille, miten tärkeää on huolehtia ammattiin tulevien kutojien ammattitaidosta ja markkinoille päätyvien kankaiden laadusta.

Koulutusmarkkinat olivat tarkasteltavana aikana nykyiseen verrattuna erittäin kehittymättömät. Ammattikunnilla oli periaatteessa edellytykset parantaa koulutuksen tehokkuutta, sillä niillä oli suhteellinen etu oppipoikien seulonnessa sekä näiden koulutuksen laadun valvonnassa. Ammattikunta sai maksuja oppipoikien kouluttamisesta sekä kisällin- ja mestarinnäytteiden vastaanottamisesta, mikä tarjosi kannustimia maineen hankkimiseksi ja ylläpitämiseksi.

Ammattikunnat eivät näytä Ogilvien mukaan olleen niin tehokkaita ja korvaamattomia kuin ne antoivat itse ymmärtää (s. 307). Monilla alueilla kankaita osattiin tehdä vallan hyvin ilman muodollista koulutustakin, eivätkä mestarien lesket tarvinneet mestarinpapereita menestyäkseen kankaankudonnassa. Pimeillä markkinoilla naimattomien naisten, äpärien ja muiden ammattikunnista poissuljettujen kankaat menivät hyvin kaupaksi. Oppipojat olivat mestareille lähinnä halpatyövoimaa, jolla teetettiin yksinkertaisia maatalous- ja kotitaloustöitä. Ammattikuntien esittämät perustelut tuntuvat retorisilta siinäkin valossa, että monenlaiset rajoitukset koulutukseen pääsyyllä oli tarkoitettu ilmiselvästi varjelemaan vain mestarien omaa etua (s. 308).

Vaikka ammattikunnat olisivat hankkineet yksinoikeuden koulutuksen järjestämiseen pääasiassa tai yksinomaan suojellakseen nykyisten jäsentensä taloudellisia etuja, ne saattoivat silti onnistua lisäämään markkinoiden tehokkuutta vähentämällä laatu epävarmuutta lopputuotemarkkinoilla. Ammattikunnalla oli paremmat edellytykset kuin tavallisella kuluttajalla varmistaa, että myyjät käyttivät hyviä raaka-aineita ja tekivät työnsä kunnolla. Yhtenä keinona oli valmiiden kankaiden tarkastaminen ja leimaaminen ennen markkinoille pääsyä. Ogilvie mainitsee kolme syytä, miksi järjestelmä oli käytännössä tehoton.

Ensinnäkin, yksittäinen tarkastaja oli usein haluton hylkäämään huonolaatuisia kankaita, sillä piirit olivat pieniä ja välit kiltaveljeen tai naapuriin haluttiin pitää hyvinä (s. 295). Yhtenä ratkaisuna tähän koetettiin Thüringenissä käyttää menettelyä, jossa kutojan henkilöllisyys pidettiin tarkastajalta salassa.

Toiseksi, mestarit halusivat päästä tarkastajaksi ja saada tarkastusmaksuja vuorojärjestyksessä, eikä kenellekään ehtinyt syntyä kannustinta kehittää tarvittavaa ammattitaitoa (s. 296). Huomiota kiinnitettiin helposti havaittaviin seikkoihin kuten kankaan kokoon, jonka kuluttaja olisi itsekin helposti nähnyt kaupantekohetkellä.

Kolmanneksi, kutojien ammattikunnilla ja kauppiaiden liitoilla oli oikeus sopia keskenään hinnasta, jolla kutojat joutuivat myymään kankaansa. Hinta jäi retoriikan mukaiseen laatuun nähden väkisin liian alhaiseksi, jolloin kutojille ei syntynyt kannustimia tehdä laadukasta kangasta. Toisaalta kutojat olisivat halunneet tehdä huonolaatuista kangasta, koska sitä olisi mennyt kaupaksi alhaiseen hintaan, mutta tämäkään ei ollut järjestelmän takia mahdollista. Ogilvie toteaa osuvasti, että kuluttajat eivät ole kiinnostuneita hyvästä laadusta sinänsä vaan laadusta suhteessa hintaan (s. 299). Heitä ei myöskään kiinnosta markkinoilla myytävän kankaan keskimääräinen laatu, vaan se, miten he osaavat erottaa hyvän kankaan huonosta. Ammattikunnat olisivat periaatteessa pystyneet saamaan kysynnän ja tarjonnan rakenteet vastaamaan paremmin toisiaan, mutta tähän ei ollut kannustimia eikä etenäkään tiedollisia edellytyksiä.

Schwarzwaldin kankaankutojien ammattikunnat näyttävät estäneen myös teknologista ja muuta innovointia. Niillä olisi epäilemättä ollut voimavaroja panostaa esimerkiksi uusien kangaslaatuojen kehittämiseen, mutta kannustimia tähän ei ollut riittävästi. Tarkat laatumääräykset rajoittivat mestarien luovuutta, ja kangaserien leimaaminen ennen myyntiin pääsyä sekä hintasäännöstely asettivat lisärajoitteita (s. 320). Tavoitteena oli pikemminkin innovaatioiden vastustaminen aina

silloin, kun mestarit pelkäsivät toimeentulonsa vaarantumista. Oman henkisen pääoman puolustaminen kilpailu-uhkia vastaan on hyvin ymmärrettävää, sillä ammattipakon vuoksi mestari ei pystynyt siirtymään helposti toiselle alalle. Toisaalta on myönnettävä, että mestarin arvoon vaaditut kisällin (engl. *journeyman*) vaellukset edistivät uusien toimintatapojen leviämistä ammatin piirissä.

Tuottajien horisontaalisen yhteistyön puolesta voidaan esittää monia muitakin kuin edellä mainittuja kansantaloudellisia perusteluja. Samalla tuotantoportaalla toimivat tuottajat pystyvät välttämään sopimuksilla toimialan ylikapasiteettia sekä tutkimus- ja kehittämistoiminnan päällekkäisyyksiä.² Kuluttajia paremmin hyödykkeen tulevaa arvoa tuntevat myyjät pystyvät vähentämään hyvinvointitappioita sopimalla siitä, että kuluttajan todellisen edun vastaista kauppaa ei käydä. Nykypäivänä tällaista tietämyseroa esiintyy esimerkiksi sijoitustoiminnassa, jossa ammattitaitoinen sijoitusneuvoja voi hyvin osata sijoittaa asiakkaansa varat taitavammin kuin tämä itse.³ Schwarzwaldin ammattikuntalaitosta tarkemmin tuntematta on mahdoton sanoa, missä määrin tällaisilla näkökohdilla oli silloin käytännön merkitystä.

Sosiaalisen pääoman kaksi puolta

Sosiaalisella pääomalla on ihmisten välisissä suhteissa niin hyvät kuin huonotkin puolensa. Yhteiskunnan kannalta haitallisista vaikutuksista ääriesimerkki on keskinäinen lojaalius, jota syntyy ammattirikollisten suljetuissa verkostoissa.⁴ Sosiaalisen pääoman kaksipiipaisuus käy ilmi myös ammattikuntalaitoksessa, joka vakiintui keskeiseksi yhteiskunnalliseksi instituutioksi keskiajalle tultaessa. Sheilagh Ogilvie tarkastelee artikkelissaan ammattikuntalaitoksen kansantaloudellista tehokkuutta käyttäen esimerkkinä 1500-1800 -lukujen Schwarzwaldin kankaankutojia.

Ogilvie toteaa artikkelinsa alussa, että ammattikuntalaitoksen suotavuuden arviointi edellyttää syvällistä ja perusteellista empiiristä analyysia. Tutkijan olisi kyettävä kokoamaan riittävän kattava

² Martti Vihanto: Abstraktit oikeuseriaatteet dynaamisen kilpailuprosessin edellytys. Kirjassa *Kilpailun puolella – uutta väylää avaamassa. Matti Purasjoki 60 vuotta*, toim. Juhani Jokinen, Päivi Kari ja Martti Virtanen. Kilpailuvirasto, Helsinki 2004, s. 264-274 (s. 269).

³ Jason G. Cummins ja Ingmar Nyman: The Dark Side of Competitive Pressure. *Rand Journal of Economics* 36(2), Summer 2005, 361-377 (s. 362).

⁴ Jarkko Keskinen: Sosiaalinen pääoma porilaisessa kauppiasyhteisössä 1800-luvun alussa. Kirjassa *Instituutiotaloustieteen nykyisiä suuntia*, toim. Martti Vihanto. Turun korkeakoulujen yhteiskunnallis-taloudellinen tutkimusyhdistys, Turku 2005, s. 117-139 (s. 123).

muistilista ilmiön eduista ja haitoista, arvioimaan eri suuntiin vaikuttavien tekijöiden määriä sekä tuottamaan luotettava *balance sheet* (s. 289) lopullisen päätelmän tekemiseksi.

Ogilvie päättelee, että ammattikuntien piirissä syntynyt sosiaalinen pääoma näyttää pääasiassa estäneen yhteiskunnallisesti suotavia uudistuksia (s. 330). Taustalla on taloustieteen perinteinen oletus laskelmoivasta *homo oeconomicus* -oliosta, jonka ainoana tavoitteena on oman materiaalisen varallisuutensa lisääminen. Tuon ajan kankaankutojat ja muut ihmiset saattoivat arvostaa materiaalisia arvoja enemmän kuin esimerkiksi kehittymättömän talouden tuomaa vakautta ja turvallisuuden tunnetta. Tätä ei voi kuitenkaan tietää ilman empiiristä tutkimustietoa. Artikkelista syntyy muutenkin vaikutelma, että menneiden aikojen oloja arvioidaan nykyajan lyhytnäköisillä markkinakriteereillä.

Elinolosuhteet 1500-1800 -lukujen Schwarzwaldissa olivat tyystin toisenlaiset kuin esimerkiksi tämän päivän Englannissa. Hallitsijalla oli paljon paremmat mahdollisuudet ajaa omia itsekkäitä etujaan kansalaisten kustannuksella, ja ammattikunnat saattoivat toimia tässä tehokkaana vastavoimana. Oikeusjärjestelmä oli hyvin kehittymätön, ja ammattikuntia tarvittiin esimerkiksi sopimusten voimaanssaattamisessa. Hintajärjestelmä toimi nykyiseen verrattuna heikosti muun muassa alkeellisesta informaatioteknologiasta johtuen, ja tässäkin elinkeinonharjoittajien verkostot olivat käyttökelpoinen korvike. Artikkelin anakronistisuus ilmenee myös siinä, että ammattikuntien rooli sosiaalivakuutusjärjestelmänä jää käsittelemättä. Käsityöläismestarien välisellä yhteisvastuulla ja riskienjaolla saattoi olla ratkaiseva merkitys talouden tehokkuudelle, kun nykyisen hyvinvointivaltion sosiaaliturvaa ei ollut vielä olemassa.

Ammattikuntalaitos lakkautettiin Württembergissä vuonna 1864 ja Suomessa muutama vuosi tämän jälkeen. Jäänteitä siitä on edelleen olemassa monissa ammateissa kuten lääkärikunnan piirissä. Esimerkiksi lääkärin eettiset ohjeet ja lääkärinvala saattavat rajoittaa taloudellista kilpailua. Toisaalta ne voivat edesauttaa sosiaalisen pääoman säilymistä ja tätä kautta lisätä tehokkuutta. Tällaiset näkökohdat on viisasta pitää mielessä esimerkiksi silloin, kun kunta ulkoistaa terveydenhuoltonsa toimintoja ja kilpailuttaa yksityisiä palveluntuottajia. Myös kilpailua sääntelevässä lainsäädännössä ja viranomaistoiminnassa on otettava yhtäaikaa huomioon sosiaalisen pääoman valoisat ja varjoiset puolensa.